

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ЧАБАН НАТАЛІЯ АНАТОЛІЇВНА

УДК 340.148:343.132

**НЕУПЕРЕДЖЕНІСТЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ ЯК ГАРАНТІЯ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ
ДОСЛІДЖЕННЯ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник

доктор юридичних наук, професор
ТИХОМИРОВ ОЛЕКСАНДР ДЕОНИСОВИЧ,
Відкритий міжнародний університет розвитку
людини «Україна»
професор кафедри цивільного, господарського,
адміністративного права та правоохоронної
діяльності

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
УДОВИКА ЛАРИСА ГРИГОРІВНА,
Запорізький національний університет,
завідувач кафедри історії і теорії держави
та права

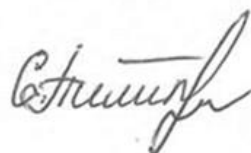
кандидат юридичних наук, професор
ВЕДЄРНИКОВ ЮРІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ,
Приватний вищий навчальний заклад
«Університет сучасних знань»,
віце-президент з питань освітнього процесу

Захист відбудеться «13» травня 2021 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.04 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1.

Автореферат розісланий «13» квітня 2021 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

С.А. Пилипенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Неупередженість, справедливість, об'єктивність, законність, демократія, захист прав людини, верховенство права як це визнано багатьма нормативно-правими актами України та міжнародно-правовими угодами складають основу правової держави. Неупередженість визнана міжнародною спільнотою, загальноправовою гарантією, спрямованою на захист прав і свобод людини. Так, Європейська Конвенція «Про захист прав людини і основоположних свобод» у п. 1 ст. 6 закріпила право на справедливий, публічний розгляд справи в розумний строк, незалежним та неупередженим судом. Крім того, неупередженість знайшла відображення у «Міжнародному пакті про громадянські і політичні права», «Загальній декларації прав людини», «Основних принципах незалежності судових органів», а також багатьох інших міжнародно-правових актах.

Таким чином, неупередженість суду є необхідною умовою справедливого судочинства, одним із його елементів. Однак, практика реалізації даної гарантії у судочинстві України утруднена. Це обумовлюють, принаймні, чотири обставини. По-перше, необхідність усунути протиріччя між динамікою європейської інтеграції України та готовністю нашої держави удосконалювати стандарти забезпечення прав людини, що підтверджується, зокрема положеннями Угоди про асоціацію. По-друге, це пов'язано із недостатнім рівнем нормативно-правової регламентації гарантії неупередженості судової влади. Вже сама необхідність забезпечення неупередженості суддів при здійсненні ними судочинства не згадується у Конституції України, тобто не визначена як конституційна засада судочинства. По-третє, проблеми визначення змісту гарантії неупередженості судової влади, її місця в теоретико-правовій думці, забезпечення реальної реалізації цієї гарантії при здійсненні судочинства не часто стають предметом досліджень. По-четверте, у правозастосовній практиці поширено виникають проблеми, пов'язані із недооцінкою судом значення гарантії неупередженості і необхідності її неухильного дотримання.

Вирішення цих проблем можливе лише шляхом послідовного закріплення гарантії неупередженості судової влади у національному законодавстві, а також через неухильну її практичну реалізацію.

Необхідність суттєвого підвищення ефективної діяльності неупередженої судової влади потребує ґрунтового і послідовного наукового аналізу теоретико-правових засад її функціонування.

Слід зазначити, що окремі аспекти реалізації гарантії неупередженості судової влади у різні періоди, були предметом дослідження вітчизняних науковців, проте, комплексних монографічних досліджень питань, пов'язаних із виникненням, розвитком та функціонуванням неупередженої судової влади за часів існування України як незалежної держави, не проводилося. Крім того, існуючі дослідження у цьому напрямі потребують перегляду з урахуванням сучасних реалій та приведення законодавства до міжнародних стандартів.

Теоретико-методологічною базою дослідження стали праці В. Ф. Бойка, В. Д. Бринцева, М. С. Булкат, Ю. А. Ведернікова, В. В. Городовенка, Н. М. Грень, В. О. Гринюк, С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова, А. М. Колодія, С. В. Ківалова, О. В. Колесника, М. І. Козюбри, О. І. Коровайка, В. В. Лемак, А. В. Лужанського, С. Л. Лисенкова, І. Є. Марочкіна, Л. М. Москвич, В. В. Молдавана, В. Т. Маляренка, А. Ю. Олійника, О. М. Овчаренко, В. Ф. Погорілка, О. Б. Прокопенка, Д. М. Притики, С. В. Прилуцького, В. В. Рогальська, Л. М. Рабіновича, М. В. Савенка, В. В. Середюка, В. С. Смородинського, В. С. Скомороха, Р. Л. Сопільника, Ю. М. Тодики, О. М. Толочко, Л. Г. Удовика, О. Ф. Фрицького, Т. І. Цувіної, С. Г. Штогуна, В. І. Шишкіна, В. М. Шаповала та інших, які внесли в теорію держави та права свої ідеї щодо визнання неупередженості судової влади як гарантії захисту прав людини, визначення змісту цієї гарантії, правових та організаційних основ її реалізації.

У вітчизняній науці відсутні комплексні дослідження гарантій неупередженості судової влади, хоча вона є предметом нормативно-правового регулювання у національному законодавстві і міжнародно-правових актах, а також є об'єктом наукових досліджень.

Отже, наявні об'єктивні, правові, соціальні, політичні передумови обумовлюють необхідність розроблення положень теоретичного і практичного характеру, пов'язаних із реалізацією гарантії неупередженості судової влади у забезпеченні прав і свобод людини, та обґрунтовують актуальність обраної теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконане відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», затвердженої Президентом України від 12 січня 2015 р. № 5/2015; Плану дій щодо реалізації Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 рр., схваленого Радою з питань судової реформи та Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015 у межах реалізації положень Стратегії розвитку судової влади України на 2015-2020 рр.; Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 рр., затвердженої Указом Президента України від 26 лютого 2016 р. № 68/2016 «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні»; Пріоритетним напрямом розвитку правової науки на 2016-2020 рр., затвердженим постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.; Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018-2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28/1). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 30 вересня 2015 р. (протокол № 19).

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у розробленні теоретичних засад, методології та практичних рекомендацій щодо забезпечення реалізації неупередженості судової влади як гарантії захисту прав і свобод людини.

Сформульована мета зумовила постановку та вирішення таких дослідницьких задач:

- висвітлити основні положення щодо історичного розвитку ідеї неупередженості судової влади;
- сформулювати методологію розуміння неупередженості судової влади в таких аспектах як роль гарантії неупередженості судової влади у захисті прав людини та її позитивного впливу на правопорядок у державі;
- здійснити узагальнення генези неупередженості судової влади на теренах України, висвітлити етапи її розвитку;
- узагальнити характеристику неупередженої судової влади як одну із функціональних правових гарантій захисту прав людини;
- визначити теоретичні передумови неупередженості судової влади та обґрунтувати її як гарантію захисту прав людини;
- показати пріоритетність та особливості реалізації правоохоронної та правозахисної функції неупередженої судової влади та обґрунтувати їх владний характер;
- виокремити види, з'ясувати зміст та охарактеризувати міжнародні стандарти забезпечення неупередженості судової влади;
- обґрунтувати неупередженість судової влади як передумови права на справедливе судочинство;
- визначити етапи судово-правової реформи в Україні, та охарактеризувати завдання кожного з них, у контексті забезпечення неупередженості судової влади як гарантії захисту прав людини.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері забезпечення неупередженості судової влади.

Предмет дослідження – неупередженість судової влади як гарантія забезпечення прав людини.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, використані з урахуванням гносеологічних підходів, визначених проблематикою і загальною логікою дослідження. Гносеологічною основою дисертації є *діалектичний та системний підходи*, завдяки використанню яких уможливилось дослідження неупередженості суду як складної системи (підрозділи 2.2, 2.3), що постійно розвивається (підрозділи 1.1, 1.2, 3.1, 3.3), визначається наявністю взаємозв'язку та взаємообумовленості елементів (підрозділи 3.2, 3.3). *Історико-правовий метод* використано для дослідження історичного розвитку неупередженості судової влади, сучасних поглядів та шляхів забезпечення неупередженості судової влади (підрозділи 1.1, 1.2, 2.2, 2.3). За допомогою *аналізу та синтезу* визначено ознаки поняття та сформульовано дефініцію неупередженості судової влади (підрозділ 2.1).

З використанням *формально-юридичного методу* узагальнено практику європейських країн щодо забезпечення неупередженості судової влади як гарантії прав людини (підрозділ 3.2) та охарактеризовано неупередженість судової влади як гарантію забезпечення прав людини (підрозділ 2.2). За допомогою *логіко-семантичного методу* запропоновано визначення поняття

«неупередженість», «упередженість» (підрозділ 2.2). *Функціональний метод* використано для аналізу зарубіжного та вітчизняного досвіду функціонування неупередженого суду, його ефективності у безпосередній правоохоронній та правозахисній практиці (підрозділ 3.2, 3.3). За допомогою *формально-догматичного методу* розкрито зміст закріплених у законі механізмів захисту прав людини неупередженим судом, виявлено прогалини та неузгодженості у законодавстві. З цього приводу підготовлені пропозиції щодо удосконалення нормативно-правової конструкції неупередженості судової влади (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3). *Порівняльно-правовий метод* був використаний для аналізу зарубіжного досвіду забезпечення неупередженості судової влади, визначення її характерних рис та особливостей (підрозділи 2.1, 3.3).

Емпіричною базою дослідження є рішення Конституційного Суду України, практика Європейського суду з прав людини, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, а також судів першої та апеляційної інстанцій за 1997-2020 роки. Результати досліджень Центру Розумкова, Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», соціологічної служби «Ukrainian Sociology servise» та соціологічних опитувань громадян України (проекту USAID, Центру суддівських студій, Ради суддів України, Асоціації суддів України).

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертація є першим в Україні монографічним дослідженням у якому з позиції вимог національного законодавства та міжнародно-правових стандартів з прав людини досліджуються питання забезпечення неупередженості судової влади як гарантії захисту прав людини.

За результатами проведеної роботи обґрунтовано нові теоретичні положення, сформульовані висновки та пропозиції, які виносяться на захист:

вперше:

- сформульовано поняття неупередженості, яку пропонується розуміти як морально етичну категорію, яка повинна розглядатися в межах правових відносин у двох аспектах: 1) гарантія захисту прав людини; 2) вимога, що пред'являється до судового рішення;

- запропоновано поняття забезпечення неупередженості судової влади, як гарантії захисту прав людини, під якою пропонується розуміти сукупність засобів і методів, що мають на меті забезпечити такий режим провадження у судочинстві, за яким гарантується рівність прав та свобод, поновлення порушених прав та свобод, нейтральність суддів щодо сторін, відсутність конфлікту інтересів;

- визначено систему ознак неупередженої судової влади як науково обґрунтованої сукупності характеристик, що відображає її правову природу, а саме: нормативність, доцільність, формальна визначеність, виступає втіленням справедливості, системність, фундаментальність, безперервність, індивідуальність, значущість, забезпеченість державою, універсальність, пріоритетність;

- доведено, що неупередженість судової влади є гарантією забезпечення прав людини, і на основі цього сформульовано теоретико-правове розуміння

природи неупередженості судової влади, з'ясовано її співвідношення з іншими спорідненими поняттями (упередженість, об'єктивність, справедливість, безсторонність, незалежність, самостійність), показано її призначення і місце в системі гарантій прав і свобод людини і громадянина;

удосконалено:

– положення, що дозволило виділити наступні етапи розвитку неупередженої судової влади в Україні: перший етап – неупередженість судової влади в «період княжої доби»; другий етап – неупередженість судової влади в «період литовсько-польської доби»; третій етап – неупередженість судової влади в «період Гетьманщини»; четвертий етап – неупередженість судової влади в «період Російської Імперії»; п'ятий етап – неупередженість судової влади в «період УНР»; шостий етап – неупередженість судової влади в «період УРСР»; неупередженість судової влади в «сучасній Україні».

– систему гарантій неупередженості суду, шляхом поділу їх за змістом на загальні (економічні, політичні, соціальні, ідеологічні) і спеціальні (нормативно-правові, організаційно-правові (інституційні) та матеріальні);

– положення про зміст та систему міжнародно-правових стандартів судової влади, судочинства, правосуддя, суду, суддів, що за змістом класифіковано на організаційні та функціональні;

– розуміння співвідношення понять «неупередженість суду», «незалежність суду», «безсторонність суду», «об'єктивність суду». Для характеристики судової влади найчастіше використовують «справедливість» та «незалежність». Неупередженість стосується тільки внутрішніх аспектів діяльності і пов'язана з судовим розсудом, правосвідомістю суддів, їх внутрішніми переконаннями, суб'єктивною стороною їх посадових вчинків;

– положення щодо змісту та системи законодавства, яка забезпечує неупередженість суду та представлена Конституцією України, законами, підзаконними нормативно-правовими актами, міжнародними актами, ратифікованими Верховною Радою України;

– характеристику сучасного стану розвитку ідеї неупередженості судової влади, систематизовано основні напрями наявних історико-правових та галузевих досліджень різних правових спеціалізацій;

– теоретико-правове визначення неупередженої судової влади, що ґрунтується на сформульованих у цьому дослідженні положеннях про наукову природу та систему ознак відповідного поняття;

дістало подальший розвиток:

– наукові погляди щодо об'єктивної та суб'єктивної неупередженості: суб'єктивна неупередженість – пов'язана з особою судді, з його особистими переконаннями; об'єктивна неупередженість – стосується структурних питань організації, складу суду, та полягає у відсутності будь-яких об'єктивних сумнівів у його упередженості;

– твердження про те, що відповідно до міжнародних стандартів неупередженості суддів, держава повинна передбачати основні засади статусу суддів у внутрішніх нормах на найвищому рівні (у Конституції України), які повинні бути розвинуті у спеціальному законодавстві;

– положення про актуальні напрями наукових досліджень ідеї неупередженості судової влади, а саме: дослідження складових елементів неупередженої судової влади; вивчення процесів інтеграції міжнародних стандартів судової влади в національне законодавство.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації можуть бути використані:

у науково-дослідній сфері – для подальших наукових досліджень теоретичної бази забезпечення неупередженості суду, правової природи, сутності, міжнародно-правових стандартів статусу суддів, їх практичного застосування (акт впровадження у науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ від 24.01.2019; акт впровадження у навчальний і науково-дослідний процеси юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 23.03.2019);

у законодавчій роботі – для використанні у нормотворчій діяльності запропонованих дефініцій та положень з метою уніфікації відповідних підходів;

у практичній діяльності судів – для організації вирішення практичних проблем забезпечення неупередженості суддів (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в практичну діяльність Дарницького районного суду міста Києва від 17.04.2019);

у освітньому процесі – під час підготовки навчально-методичних матеріалів, проведення лекцій та семінарських занять з навчальних дисциплін «Організація судових та правоохоронних органів», «Теорія держави та права», «Конституційне право України», «Статус суддів України», «Права, свободи, обов'язки людини і громадянина», «Основи права Європейського союзу», «Європейський союз у міжнародних конвенціях» (акт впровадження в освітній процес Національної академії внутрішніх справ від 16.01.2019; акт впровадження у навчальний і науково-дослідний процеси юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 23.03.2019; акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в навчальний процес ПВНЗ «Університет сучасних знань» від 29.05.2019).

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження оприлюднені у вигляді доповідей і виступів на науково-теоретичних та практичних конференціях, круглих столах: «Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні» (Івано-Франківськ, 29.04.2006); «Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти» (Суми, 21-22.12.2007); «Сучасні проблеми правової системи України», (Алушта, 29.10.-01.11.2009); «Всеукраїнські читання, присвячені пам'яті академіка В.В. Копейчикова» (Київ, 17.11.2017); «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи» (Київ, 30.11.2017); «Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі» (Житомир, 19.04.2018); «Розвиток юридичної науки: проблеми та рішення» (Каунас, Литва, 27-28.04.2018); «Проблеми правового регулювання общественных отношений: теория законодательства, практика» (Брест, Белорусь, 23.11.2018); «Реалізація

державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» (Київ, 07.12.2018); «П'ятдесят шості економіко-правові дискусії» (Київ, 27.04.2021) та ін.

Публікації. Основні положення та висновки, сформульовані в дослідженні, висвітлені у 17 наукових публікаціях, серед яких чотири наукові статті – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук (у тому числі одна – в електронному), одна стаття – в зарубіжному науковому виданні, дванадцять тез – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій і круглих столів.

Структура та обсяг дисертації визначається її метою та завданнями і складається з анотації державною та англійською мовами, списку публікацій за темою дисертації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (419 найменувань) і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 293 сторінки, із них основний текст – 240 сторінок, список використаних джерел – 39 сторінок, додатки – 10 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, визначено зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету, задачу, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено інформацію про їх апробацію та публікації автора.

Розділ 1 «Бібліографічні та методологічні аспекти дослідження неупередженості судової влади як гарантії забезпечення прав людини» складається із трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Історіографія дослідження неупередженості судової влади у забезпеченні прав людини»* аналізуються положення про значущість досліджень основних ідей теорії судової влади у сфері окресленої проблематики.

Висвітлений процес формування наукового уявлення про неупереджений суд, осмислено ідеї, напрями, думки, погляди з приводу виникнення, становлення і розвитку концепції неупередженої судової влади у складі теорії судової влади.

Простежено історію наукової думки про неупередженість судової влади, звертається увага на те, що у наукових роботах до теперішнього часу не склалося єдиного підходу до визначення терміну «неупередженість судової влади», а також до його змісту.

Зазначається, що в історії теоретико-правової думки простежується спадковість ідей про судову владу, правосуддя, їхні визначальні функції та принципи здійснення, суспільно-корисний характер суддівської діяльності.

Відмічено, що якісний розвиток ідей про правову природу правосуддя і судової влади, з початку суто функціональну, а згодом й організаційно-правову їх відокремленість від інших владних інститутів в державі.

Зазначається, що значне коло історико-правових досліджень та наукових робіт присвячені практичним питанням функціонування судової влади, окремим періодам її розвитку.

У підрозділі 1.2 *«Методологія дослідження неупередженості судової влади у забезпеченні прав людини»* запропоноване авторське бачення методології розв'язування проблеми неупередженості судової влади, яке засноване на апелюванні до принципів багатовимірності суспільно-політичних явищ, що дає змогу системно досліджувати неупередженість судової влади у період судової реформи в Україні.

Обрана методологія сприяє не лише комплексному, ґрунтовному аналізу основних проблем теми, а й одержанню логічно вмотивованих і науково обґрунтованих узагальнень та висновків, перевірі їх наукової обґрунтованості.

У змісті методології дослідження неупередженості суду виділяється чотири рівні: 1) загальнофілософський підхід; 2) загальнонаукові методи; 3) спеціальні методи; 4) міждисциплінарні методи.

Зазначається, що важливе місце у системі методології дослідження неупередженості судової влади посідають принципи, основними з яких є: детермінізм; історизм; єдність історичного та логічного; достатня підстава; науковість; комплексність; цілісність та системність; обґрунтованість; несуперечливість; зв'язок теорії і практики; критичність та інші.

У підрозділі 1.3 *«Становлення та розвиток неупередженої судової влади в Україні»* звернута увага на те, що в умовах розбудови в Україні правової держави, судова влада як складне і багатогранне явище, потребує комплексного підходу до її вивчення, а розвиток сильної і розгалуженої системи органів судової влади є обов'язковою умовою формування правої держави.

Еволюція судової влади в Україні пов'язана з процесами розвитку категорій «влада», «державність», «інститут права» в сучасному світовому співтоваристві. Ці категорії є підставою для розгляду неупередженості судової влади. Обґрунтовується необхідність введення правової категорії «неупередженість судової влади» як основоположної характеристики судової влади.

Необхідність запровадження у науковий обіг правової категорії «неупередженості судової влади» обумовлюється наступними обставинами. По-перше, відправлення правосуддя (мається на увазі процесуальний аспект розгляду і вирішення підвідомчих суду проваджень) і організаційна структура органів судової влади, як явища є взаємообумовлювані і взаємовизначаємі. По-друге, урахування «неупередженості» при характеристиці судової влади дозволяє виділити це явище і ступінь його впливу на функціонування судової влади. По-третє, визначення правоохоронної і правозахисної функцій судової влади також пов'язано з необхідністю урахування неупередженості судової влади. По-четверте, «неупередженість» і «рівень неупередженості судової влади» доцільно розглядати в якості ознаки, що характеризує судову владу і дозволяє формувати думку про розвиток даного правового явища як складового елемента судової влади в різних правових системах, міжнародно-правових актах, міжнародних стандартах.

Проаналізовані та акумульовані підходи науковців щодо визначення ознак судової влади, дають підстави стверджувати, що поняття «правосуддя» та «судова влада» близькі за змістом, але не тотожні. Судова влада – більш широке за змістом, системне поняття, що охоплює усі аспекти судових правовідносин.

Історичний аналіз джерел права дозволяє стверджувати, що основною метою існування неупередженої судової влади, в усіх її формах, є вирішення конфліктів у суспільстві, поряд із захистом і охороною прав і свобод людини.

Розділ 2 «Теоретичні засади неупередженості судової влади як гарантії забезпечення прав людини» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Судова влада як гарантія забезпечення прав людини»* розглянуто державну владу як основу в розумінні судової влади. Загалом державна влада може розглядатися як спосіб управління суспільством з погляду спеціального державного механізму, що спирається на забезпечене державним примусом право. Особливе місце судової влади у загальній структурі державної влади прямо зумовлюється окремою функцією держави.

Забезпечення прав і свобод людини зумовлює сенс і зміст діяльності неупередженої судової влади. Діяльність неупередженого суду спрямована на досягнення справедливості. Саме в цьому проявляється сенс правосуддя, його значимість для суспільства.

Неупередженість суду по відношенню до сторін процесу є важливою гарантією забезпечення справедливого, об'єктивного, всебічного, а відповідно й законного розгляду та вирішення справи. Неупередженість є умовою справедливості і складовою частиною об'єктивності суду. З'ясовано, що на судову владу України домінуючий вплив чинить певне коло функцій держави. Функції судової влади похідні від функції держави, за своїм змістом вони базуються на функціях права і класифікуються на такі види: загальні, регулятивні, спеціальні.

У підрозділі 2.2 *«Теоретична характеристика неупередженості судової влади»* зроблено висновок, що термін «неупередженість» має два значення. По-перше, доцільно виділяти «процесуальну неупередженість», по-друге, – «неупередженість» апелює до певного показника цінності або критерію, більш високого ніж той, що відображений у законі.

Неупередженість є морально-етичною категорією, яка розглядається в рамках правових відносин у двох аспектах: 1) гарантія судочинства; 2) вимога, що пред'являється до судового рішення.

Зазначено, що неупередженість нерозривно пов'язана з професіоналізмом, добросовісністю, а також внутрішнім переконанням судді. Елементами неупередженості є безсторонність, незалежність, добросовісність, рівноправність сторін судочинства.

Наголошено, що неупередженість суду означає відсутність будь-якої заінтересованості у результатах розгляду справи, відсутність переваг інтересам якої-небудь із сторін. Переконання суддів повинні ґрунтуватися на тих фактах, що встановлені під час безпосереднього дослідження доказів. Діяльність неупередженого судді спрямована на досягнення справедливості. Акцентується,

що неупередженість є моральною якістю судді; вимогою, яка характеризує поведінку судді у судочинстві.

У підрозділі 2.3 *«Правоохоронна та правозахисна функції неупередженої судової влади щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина»* розглянуто проблему функціонування судової влади. Підкреслено, що забезпечення прав і свобод людини, відображається у функціональному призначенні судової діяльності, що зумовлює сенс і зміст цієї діяльності. Під функцією судової влади розуміються основні напрями діяльності судової влади, у яких виражається її сутність і соціальний вплив на суспільні відносини.

Доводиться, що пріоритетними функціями судової влади по забезпеченню прав і свобод людини є правоохоронна і правозахисна функції, оскільки саме вони безпосередньо впливають із сутності судової влади. Однак, усі функції судової влади знаходяться у тісній взаємодії і спрямовані на забезпечення прав і свобод людини, розв'язування правових конфліктів.

З'ясовано, що судовий захист прав і свобод людини можна розглядати як норму, реалізація якої обумовлена наявністю низки імперативних вимог: надання доступу до правосуддя; заборона відмови у правосудді; захист не теоретичних і ілюзорних можливостей, а конкретного і дійсного права доступу до суду; рівень доступу має бути достатнім для захисту права, а можливості ясні і конкретні, щоб у випадку недотримання їх можна було реально оскаржити; обов'язок держави забезпечити ефективність права доступу до правосуддя, утвердження системи юридичної допомоги для реалізації цього права, спрощення процедури доступу до суду; надання допомоги адвоката.

Розділ 3 «Реалізація неупередженості судової влади у забезпеченні прав людини» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Міжнародні стандарти забезпечення неупередженості судової влади»* встановлені основні ознаки, що характеризують поняття міжнародно-правових стандартів. Ці ознаки також стосуються міжнародно-правових стандартів судочинства, правосуддя, суду, статусу суддів. Визначено, що міжнародно-правові стандарти це норми і принципи, правила у тих чи інших сферах міжнародного співробітництва. Вони є тим «зразком», «еталоном» до якого повинна прагнути держава; фіксуються в універсальних та регіональних джерелах права; спрямовані на досягнення упорядкованості, узагальнення у відповідній сфері суспільних відносин, відображаючи найкращі правові досягнення міжнародного права та співробітництва держав-членів міжнародної спільноти; виступають інструментом гармонізації національного законодавства у відповідній сфері.

З'ясовано, що поняття «міжнародно-правовий стандарт» містить дві ключові категорії, на яких базується його змістовне наповнення, – це «норми» та «принципи».

Встановлено мету виділення міжнародних стандартів «судочинства», «правосуддя», «суду», «статусу суддів» в окрему категорію, що зумовлено їх пріоритетним положенням у системі міжнародно-правових стандартів.

Доведено, що основними джерелами міжнародно-правових стандартів судочинства, правосуддя, суду, статусу суддів є міжнародні договори,

розроблені на універсальному рівні в рамках ООН та на регіональному рівні у рамках Ради Європи, ОБСЄ. Окремим джерелом міжнародних стандартів правосуддя, статусу суддів є акти, прийняті у рамках спеціалізованих міжнародних організацій, зокрема, Міжнародної асоціації суддів, Європейської асоціації суддів, Консультативної ради європейських суддів, Європейської комісії «За демократію через право» тощо. Серед джерел міжнародних стандартів прав людини варто виділити рішення Європейського Суду з прав людини.

У підрозділі 3.2 *«Неупередженість судової влади як передумова права на справедливе судочинство»* зазначено, що доступність правосуддя сьогодні визнається необхідною ознакою правової держави. Цінність принципу доступності полягає у передбачувальності та зрозумілості процесуальної форми розгляду справ та конфліктів, наявності встановленого законом порядку вирішення справ судами, здатності скористатися процесуальними правами без будь-яких перешкод.

Наведено та проаналізовано фактори, що спричиняють реальну перешкоду для доступу уразливих верств населення до правосуддя.

Обґрунтовано включення справедливості до вимог, які пред'являються до судового рішення. Дається визначення поняття справедливості судового рішення, розкривається його зміст і складові частини.

Зроблено висновок, що проблема вільного доступу громадян до правосуддя є однією із базових у сучасних правових системах, що визнають на конституційному рівні ідеї правової держави, поділу влади та існування основних або невід'ємних прав людини. Саме тому, необхідною ознакою правової держави сьогодні визнається доступність до правосуддя.

У підрозділі 3.3 *«Шляхи вирішення судово-правової реформи в Україні»* здійснено аналіз змісту сучасної судової реформи в Україні, виділені та опрацьовані структурні елементи реформи: 1) забезпечення незалежності суддів, оптимізація суддівського врядування та системи призначення суддів на посади; 2) підвищення професійного рівня суддів; 3) удосконалення підзвітності суддів; 4) сприяння ефективності правосуддя та оптимізація повноважень судів різних юрисдикцій; 5) зростання прозорості та відкритості правосуддя; 6) посилення гарантій здійснення адвокатської діяльності та забезпечення доступності безоплатної правової допомоги; 7) підсилення ефективності виконавчого провадження; 8) забезпечення ефективності діяльності органів прокуратури; 9) удосконалення процесуального забезпечення справедливості, об'єктивності, неупередженості і права на захист під час проваджень; 10) підвищення рівня ефективності судового захисту особи під час ув'язнення; 11) посилення ефективності захисту прав і свобод людини і громадянина. Успішність судово-правової реформи пов'язана не тільки з переглядом існуючих норм і прийняттям нових законів та підзаконних актів, але й із прийняттям належних та дієвих процедур і гарантій, до яких ми відносим неупереджену діяльність суду.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукового завдання захисту прав людини неупередженою судовою владою.

За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки:

1. Висвітлена сучасна історико-правова ідея неупередженості судової влади, що дало можливість виокремити деякі аспекти її системності, які умовно можна узагальнити таким чином: формування наукової ідеї розуміння призначення судової влади як «інституту справедливості»; відсутність цілеспрямованого плану досліджень теоретико-правових та практичних питань функціонування неупередженості судової влади; певна дослідженість наукових питань неупередженості судової влади різними науковими школами, юридичними спеціалізаціями; відсутність комплексних узагальнень наявних наукових досліджень, правової аналітики щодо стану ідеї неупередженості судової влади; на сучасному етапі відбувається поглиблена розробка таких категорій як «незалежність», «безсторонність», «об'єктивність», «справедливість» судової влади. Встановлено, що теоретико-правові засади наразі є найменш дослідженим аспектом неупередженості судової влади як гарантії захисту прав людини.

2. Методологія пізнання є підґрунтям вивчення будь-якої наукової проблеми. Стрімкий розвиток методології сприяє вдосконаленню наукового пошуку. Аналіз наукових позицій дослідників гарантії захисту прав людини, неупередженості судової влади, виокремлення і формулювання предмета дослідження – теоретичних основ та правової гарантії неупередженості судової влади, його мета і завдання зумовлюють необхідність і доцільність розробки у цьому дослідженні методології, її структури, світоглядних і філософських засад, співвідношення методології, методики та методів, методологічних підходів і методів, особливостей таких методологічних підходів, як системний, функціональний та інших, методів наукового пізнання і формування понятійно-категоріального апарату тощо.

Проведене дослідження значною мірою є міждисциплінарним, що зумовлює використання підходів, принципів і методів гуманітарних, правових наук, однак із переважанням інструментарію теорії права.

3. За результатами дослідження історичного розвитку неупередженості судової влади, як окремого її аспекту на теренах України, виділено кілька основних періодів: княжа доба; литовсько-польська доба; період Гетьманщини; період Російської Імперії; період УНР; період УРСР; період сучасної України.

Проблеми судової влади тривалий час не були для юридичної науки об'єктом дослідження, оскільки система судових органів розглядалася не з позиції поняття влади, а з позиції організації судової діяльності; період сучасної України – процес становлення і розвитку судової влади в Україні, що супроводжується встановленням відповідної матеріально-правової основи діяльності судових органів, модернізацією та встановленням механізмів

управління судової системи, створенням необхідних організаційних передумов здійснення судочинства.

4. Ідея неупередженості судової влади з урахуванням її багатогранного характеру, повинна самостійно виступати окремою гарантією захисту прав людини, що створює необхідні умови для постановлення об'єктивного, справедливого судового рішення.

Вихідною засадою у розумінні судової влади є поняття «державна влада». На основі цього, судова влада визначається як специфічна, незалежна, гілка державної влади, яка здійснюється уповноваженими на те державними органами – судами і призначенням якої є вирішення правових конфліктів у суспільстві із застосуванням спеціальних процедур.

Серед ознак судової влади, доцільно розрізняти правову (нормативну) групу ознак і владну групу ознак. У характеристиці судової влади доцільно виокремлювати організаційні та функціональні аспекти. Неупередженість відноситься до функціональних правових гарантій. Функціональну характеристику судової влади слід розглядати крізь призму різних понять – принципи, вимоги, умови, завдання та інших, що орієнтує на плюралістичність як наукового розуміння, так і нормативного закріплення неупередженості судової влади у національному законодавстві, міжнародному та європейському праві.

5. Термін «неупередженість» як правове явище та наукова категорія, використовується у нормативних актах, науковій літературі, державних стандартах і може бути формальною, змістовною і процедурною категорією. Формальна неупередженість втілюється в принципі формальної рівності, що конкретизується у вимогах рівності перед законом, рівності перед судом. Змістовну неупередженість слід розуміти як морально-етичну категорію, як об'єктивну поведінку судді по відношенню до сторін провадження. Процедурна неупередженість виражається у неухильному дотриманні процесуальних правил, що спрямовані на забезпечення справедливості результату тієї чи іншої дії. Неупередженість виконує координуючу роль в системі інших гарантій, і є гарантією ефективного здійснення суддівської діяльності, а отже, гарантією забезпечення прав і свобод людини.

6. Основою розуміння системи функцій судової влади є поетапна їх класифікація. Функції класифікують за певними підставами: принципом поділу влади; сферою діяльності; об'єктом; предметом.

За сферою діяльності функції судової влади поділяють на внутрішні і зовнішні. До кожної із цих груп слід застосувати критерії за об'єктом. Так, функції судової влади у внутрішній сфері мають градації на такі основні групи: правоустановні; правозастосовні; правоохоронні; правозахисні. Функції захисту прав і свобод людини є пріоритетними, оскільки: 1) переважно саме із цими функціями пов'язано виникнення судової влади як окремої гілки влади; 2) інші функції судової влади (правосуддя, судовий контроль, зокрема й конституційний) є похідними від цих головних функцій.

Функція захисту прав і свобод людини і громадянина, реалізується судовою владою передусім шляхом здійснення функцій правосуддя. У цьому

аспекті правосуддя може бути визначене як легальна процедура здійснення органами судової влади функцій захисту прав і свобод людини і громадянина, розгляду і остаточного вирішення, у процесуальному порядку, кримінальних і цивільних справ відповідно до Конституції та законів України.

Правосуддя не можна ототожнювати з поняттям «судової влади». Воно є однією із функцій судової влади, обсяг якої за своїм змістом, є більшим ніж зміст поняття «правосуддя». До системи органів судової влади входять не тільки суди загальної юрисдикції, а й інші органи, положення про які містяться у VIII розділі Конституції України – «Правосуддя». Тому, логічно було б, цей розділ назвати – «Судова влада», для чого доцільно внести відповідні зміни до Конституції України.

7. Міжнародно-правові стандарти неупередженої судової влади – є системою основоположних норм та принципів міжнародного права, закріплених у міжнародно-правових актах, які характеризують правову сутність неупередженості суду, суддів та визначають вимоги щодо них та їх повноважень.

Основні причини прийняття міжнародно-правових стандартів неупередженої судової влади, статусу суддів, нормативно закріплені у міжнародно-правових актах, зокрема, у преамбулах до них. До основних з них належать: створення різних умов для забезпечення справедливості (Статут ООН, 1945 р.), необхідність реалізації права кожної особи на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним, безстороннім судом (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, 1966 р.), необхідність забезпечити допомогу державам-членам у вирішенні завдань забезпечення незалежності суддів з тим, щоб посилити верховенство права у демократичних державах (Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів», 1994 р.), необхідність того, щоб положення, спрямовані на забезпечення найкращих гарантій компетентності, незалежності та неупередженості суддів, були визначені в офіційному документі для усіх держав (Європейська хартія про статус суддів, 1998 р.).

Реалізація міжнародно-правових стандартів неупередженої судової влади і статусу суддів, в процесі судової реформи в Україні, забезпечить вирішення проблемних питань щодо покращення доступності до правосуддя, зміцнення незалежності, приведення системи правосуддя у відповідність до потреб суспільства, і як наслідок, забезпечить здійснення правосуддя компетентним, справедливим та незалежним і неупередженим судом.

8. Доступність до правосуддя – це наявність інституційних і процесуальних гарантій, що забезпечують право потенційних учасників процесу отримати справедливе правосуддя. Найважливішими актуальними аспектами вільного доступу до правосуддя є такі: а) підвищення правового виховання, правової культури громадян; б) співвідношення достатньої кількості судів і суддів з навантаженням, територією, кількістю населення; в) спрощення і диференціація судової процедури; г) забезпечення кваліфікованої юридичної допомоги, що надається професійними юристами; д) забезпечення існування безоплатного правосуддя для бідних верств населення.

Здійснивши характеристику напрямів реалізації неупередженості судової влади у забезпеченні прав людини, слід зазначити наступне: незалежність та ефективність судової влади є вагомим критерієм демократичності держави та панування верховенства права. Така держава забезпечує право на справедливий суд – основне з прав людини, що надає можливість захищати усі інші права, що належать особі.

Право на справедливий судовий розгляд не зводиться до процесуальних моментів, до процедури розгляду справи у суді, воно є багатоаспектним, бо додатково вбирає в себе інституційні елементи, кожен з яких потребує самостійного теоретичного осмислення з урахуванням особливостей практичної реалізації. Елементи права на справедливий судовий розгляд класифіковано на дві групи: інституційні та процесуальні. До інституційних елементів права на справедливий судовий розгляд віднесено належний суд і доступ до суду. До процесуальних елементів права на справедливий судовий розгляд віднесено: публічність судового розгляду, розумний строк судового розгляду, належна судова процедура, вмотивованість рішень суду, виконання судових рішень.

Механізм організаційно-правового забезпечення прав і свобод людини судовою владою – це динамічна система правових і організаційних форм, засобів та заходів, дія і взаємодія яких спрямовані на запобігання порушенню прав і свобод людини чи на їх відновлення у випадку порушення. Він містить у собі три елементи: 1) забезпечення принципу доступності до правосуддя; 2) забезпечення права на справедливе і неупереджене правосуддя; 3) охорону та захист прав і свобод.

9. Реформування судової системи у період з 1991 року по 2020 рік, поділено на три періоди: перший – доконституційний, тривав з 1991 по 1996 рік (основною метою реформи визначено перебудову судової системи, створення нового законодавства, вдосконалення форм судочинства); другий – прийняття Конституції України та реформування судової системи відповідно до Конституції, тривав протягом 1996-2010 рр. (було прийнято Конституцію України, яка стала основою нового законодавства про судоустрій, на виконання положень Конституції України у 2001 році була проведена «мала» судова реформа); третій – подальшого вдосконалення судового законодавства відповідно до європейських стандартів (прийнято Закон України «Про судоустрій та статус суддів», 2016 року ухвалений Закон України «Про внесення змін до Конституції України», який став логічним продовженням судової реформи, у розділі VIII нової редакції Конституції України закладені основні підвалини організації судової системи, її ланки, основи статусу суддів, державне фінансування, формування доброчесного та висококваліфікованого суддівського корпусу, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики у діяльності суддів).

Головними напрямками судово-правової реформи в Україні є такі: визначення і реалізація комплексу заходів щодо легітимації судової влади; розбудова комплексної безперервно діючої системи кадрового, фінансового та інформаційного забезпечення судових органів.

Одним із стратегічних завдань розвитку державності в Україні було і залишається проведення судово-правової реформи, що передбачає становлення в українській державі незалежних місцевих загальних судів, які складають основу судової системи України, їх діяльність повинна спрямовуватися на захист прав людини, забезпечення соціальної стабільності та режиму законності в державі, що має реалізовуватися виключно засобами правового характеру. Основними завданнями судово-правової реформи в Україні є піднесення соціального престижу суду, внаслідок створення сильної, незалежної та неупередженої судової влади. Безперечно, забезпечити надійний захист прав і свобод людини і громадянина, як того вимагає Основний Закон України, може тільки судова система, що діятиме виключно на засадах, визначених Конституцією, а саме: законності, рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, гласності судового процесу, змагальності сторін, додержання презумпції невинуватості тощо, в умовах незалежності і недоторканності суддів.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Чабан Н. А. Реалізація правоохоронної та правозахисної функції судової влади щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. № 3 (88). С. 164-172.
2. Chaban N. Impartial court within the context of international standards / Чабан Н. Неупереджений суд у контексті міжнародних стандартів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. № 1 (106). С. 385-395.
3. Чабан Н. А. Загальнотеоретична характеристика ознак судової влади. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. № 4. С. 128-139.
4. Чабан Н. А. Неупередженість суду як гарантія забезпечення прав людини. *Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2018. № 6 С. 56-61. URL: http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/PAP_6_2018.pdf.
5. Chaban N. Historiography of investigations impartiality of the judiciary in support of human rights / Чабан Н. А. Історіографія досліджень неупередженості судової влади у забезпеченні прав людини. *Міжнародне науково-періодичне видання KELM: Knowledge, Education, Law and Managament*. 2018. № 4 (29) czerwiec. P. 171-184.
6. Чабан Н. А. Проблема доступності до правосуддя в Україні. *Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні*: матеріали Всеукраїнської міжвузівської наукової конференції молодих вчених та аспірантів (Івано-Франківськ, 29 квіт. 2006). Івано-Франківськ, 2006. С. 60-63.
7. Чабан Н. А. Право людини і громадянина на ефективний судовий захист. *Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні*

аспекти: збірник тез доповідей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (Суми, 21–22 груд. 2007). Суми: УАБС НБУ, 2007. С. 214-216.

8. Чабан Н. А. Реалізація міжнародних стандартів забезпечення прав і свобод людини та громадянина органами судової влади. *Сучасні проблеми правової системи України: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції* (Алушта, 29 жовт. – 1 лист. 2009). Алушта, 2009. С. 215-219.

9. Чабан Н. А. Забезпечення права на справедливе правосуддя органами судової влади. *Права людини та механізм їх забезпечення в Україні: мат. міжвуз. наук.-теорет. конф.*(Київ, 4 груд. 2009). Київ: Київський національний університет внутрішніх справ, 2009. Ч. 2. С. 181-184.

10. Чабан Н. А. Європейські стандарти судової влади в Україні. *Матеріали VII-х всеукраїнських читань присвячених пам'яті академіка В. В. Конейчикова* (Київ, 17 листоп. 2017). Київ, 2017. С. 121-124.

11. Чабан Н. А. Особливості мовлення юриста. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи: матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф.* (Київ, 30 лист. 2017): у 2 ч. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. С. 244-247.

12. Чабан Н. А. Етапи формування міжнародно-правових стандартів судової влади. *Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі: матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції* (Житомир, 19 квіт. 2018). Житомир, 2018. С. 196-201.

13. Чабан Н. А. Європейські стандарти судової влади в Україні. *Розвиток юридичних наук: проблеми та рішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Каунас, 27-28 квітн. 2018). Каунас, 2018. С. 153-158.

14. Чабан Н. А. Міжнародні стандарти забезпечення прав людини. *Проблеми правового регулювання общественных отношений: теория, законодательство, практика: сборник тезисов международной научно-практической конференции* (Брест, 23 листоп. 2018). Брест, 2018. С. 284-287.

15. Чабан Н. А. Протидія корупції в судовій системі. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф.* (Київ, 7 груд. 2018) у 2 ч. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. Ч. 2. С. 418-420.

16. Чабан Н. А. Судово-правова реформа в Україні у контексті неупередженості судової влади. *П'ятдесят шості економіко-правові дискусії: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 27 квітн. 2021). Львів: ГО «Наукова спільнота», Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza w Przeworsku, 2021. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/articles/year-13/rozdil-85/pidrozdil-309/pidrozdil2-1042/>.

17. Чабан Н. А. Судова влада як гарантія захисту прав людини. *П'ятдесят шості економіко-правові дискусії: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 27 квітн. 2021). Львів: ГО «Наукова спільнота», Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza w Przeworsku, 2021. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/articles/year-13/rozdil-85/pidrozdil-309/pidrozdil2-1042/>.

АНОТАЦІЯ

Чабан Н. А. Неупередженість судової влади як гарантія забезпечення прав людини: теоретико-правове дослідження. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021.

Дисертація є першим в Україні монографічним дослідженням у якому з позиції вимог національного законодавства та міжнародно-правових стандартів з прав людини досліджуються питання забезпечення неупередженості судової влади як гарантії захисту прав людини.

В роботі: висвітлено основні положення щодо історичного розвитку ідеї неупередженості судової влади; сформульовано методологію розуміння неупередженості судової влади в таких аспектах як роль гарантії неупередженості судової влади у захисті прав людини та її позитивного впливу на правопорядок у державі; здійснено узагальнення генези неупередженості судової влади на теренах України, висвітлено етапи її розвитку; узагальнено функціональну характеристику неупередженої судової влади як одну із функціональних правових гарантій захисту прав людини; визначено теоретичні передумови неупередженості судової влади та обґрунтовано її як гарантію захисту прав людини; показано пріоритетність та особливості реалізації правоохоронної та правозахисної функції неупередженої судової влади та обґрунтовано їх владний характер; досліджено види, зміст та охарактеризовано міжнародні стандарти забезпечення неупередженості судової влади; обґрунтовано неупередженість судової влади як передумову права на справедливе судочинство; проаналізовані проблеми судово-правової реформи в Україні у контексті забезпечення неупередженості судової влади як гарантії захисту прав людини.

Ключові слова: судова влада, неупередженість, безсторонність, права людини, правоохоронна функція, правозахисна функція, справедливе правосуддя, міжнародні стандарти правосуддя.

АННОТАЦИЯ

Чабан Н. А. Беспристрастность судебной власти как гарантия обеспечения прав человека: теоретико-правовое исследование. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2021.

Диссертация является первым в Украине монографическим исследованием, в котором с позиции требований национального законодательства и международно-правовых стандартов по правам человека,

исследуются вопросы обеспечения беспристрастности судебной власти как гарантии защиты прав человека.

В работе: освещены основные положения относительно исторического развития идеи беспристрастности судебной власти; сформулирована методология понимания беспристрастности судебной власти в таких аспектах, как роль гарантии беспристрастности судебной власти в защите прав человека и ее положительного влияния на правопорядок в государстве; осуществлено обобщение генезиса беспристрастности судебной власти в Украине, освещены этапы ее развития; обобщена функциональная характеристика объективной судебной власти как одна из функциональных правовых гарантий защиты прав человека; определены теоретические предпосылки беспристрастности судебной власти и она обоснована в качестве гарантии защиты прав человека; показана приоритетность и особенности реализации правоохранительной и правозащитной функции беспристрастной судебной власти и обосновано их властный характер; исследованы виды, содержание и охарактеризованы международные стандарты обеспечения беспристрастности судебной власти; обоснована беспристрастность судебной власти, как предпосылка права на справедливое судопроизводство; проанализированы проблемы судебно-правовой реформы в Украине в контексте обеспечения беспристрастности судебной власти, как гарантии защиты прав человека.

Сформулировано понятие беспристрастности, под которой предлагается понимать морально этическую категорию, которая должна рассматриваться в рамках правовых отношений в двух аспектах: 1) гарантия защиты прав человека; 2) требование, предъявляемое к судебному решению.

Доказано, что беспристрастность судебной власти является гарантией обеспечения прав человека, и на основе этого сформулировано теоретико-правовое понимание природы беспристрастности судебной власти, выяснено ее соотношение с другими подобными понятиями (предвзятость, объективность, справедливость, независимость, самостоятельность), указано ее назначение, место в системе гарантий прав и свобод человека и гражданина.

Предложено понятие обеспечения беспристрастности судебной власти, как гарантии защиты прав человека, под которой предлагается понимать совокупность средств и методов, имеющих целью обеспечить такой режим судопроизводства, в котором существует равенство прав и свобод, гарантируется восстановление нарушенных прав и свобод, действует нейтральность судей относительно сторон, отсутствует конфликт интересов.

Доказано, что беспристрастность судебной власти является гарантией обеспечения прав человека, и на основе этого сформулировано теоретико-правовое понимание природы беспристрастности судебной власти, выяснено ее соотношение с другими подобными понятиями (предвзятость, объективность, справедливость, независимость, самостоятельность), определено ее назначение и место в системе гарантий прав и свобод человека, а также гражданина.

Показано, что международно-правовые стандарты беспристрастной судебной власти являются системой основополагающих норм и принципов международного права, закрепляющих в международно-правовых актах

правовую характеристику беспристрастности суда, судей и определяющих требования к ним и их полномочиям.

Основные причины формирования международно-правовых стандартов беспристрастной судебной власти, статуса судей, нормативно закреплены в международно-правовых актах, в частности, в преамбуле к ним. К таким основным из них относятся: создание различных условий для обеспечения справедливости (Устав ООН, 1945 г.), необходимость реализации права каждого человека на справедливое и публичное разбирательство дела компетентным, независимым, беспристрастным судом (Международный пакт о гражданских и политических правах, 1966 г.), необходимость помощи государствам-членам в решении задач обеспечения независимости судей с тем, чтобы усилить верховенство права в демократических государствах (Рекомендация № (94) 12 «Независимость, действенность и роль судей», 1994 г.), необходимость того, чтобы положения, направленные на обеспечение лучших гарантий компетентности, независимости и беспристрастности судей, были определены в официальном документе для всех государств (Европейская хартия о статусе судей, 1998 г.).

Сделан вывод, что реализация международно-правовых стандартов беспристрастной судебной власти, статуса судей в процессе судебной реформы в Украине, обеспечит решение проблемных вопросов по улучшению доступности правосудия, укреплению независимости, приведению системы правосудия в соответствие с потребностями общества, и как следствие, обеспечит правосудие компетентным, справедливым и независимым, беспристрастным судом.

Ключевые слова: судебная власть, беспристрастность, права человека, правоохранительная функция, правозащитная функция, справедливое правосудие, международные стандарты правосудия.

SUMMARY

Chaban N. A. Impartiality of the judiciary as a guarantee of human rights: a theoretical and legal study. – *On the rights of a manuscript.*

The dissertation for the degree of the Candidate of Legal Sciences on a specialty 12.00.01 – Theory and History of State and Law; History of Political and Legal Doctrines. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2021.

The dissertation is the first monographic study in Ukraine in which the issues of ensuring the impartiality of the judiciary as a guarantee of human rights protection are studied from the standpoint of the requirements of national legislation and international legal standards on human rights.

The dissertation: highlights the main provisions on the historical development of the idea of impartiality of the judiciary; formulated a methodology for understanding the impartiality of the judiciary in such aspects as the role of guaranteeing the impartiality of the judiciary in protecting human rights and its positive impact on the rule of law in the state; the generalization of the genesis of the impartiality of the judiciary in Ukraine is carried out, the stages of its development

are highlighted; generalized functional characteristics of an objective judiciary as one of the functional legal guarantees for the protection of human rights; the theoretical prerequisites for the impartiality of the judiciary are determined and justified as a guarantee for the protection of human rights; the priority and peculiarities of realization of law enforcement and human rights function of impartial judicial are shown and its authoritative character is substantiated; the types, content and international standards of ensuring the impartiality of the judiciary are studied; justified impartiality of the judiciary as a prerequisite for the right to a fair trial; analyzed the problems of judicial and legal reform in Ukraine in the context of ensuring the impartiality of the judiciary as a guarantee for the protection of human rights.

Key words: judiciary, impartiality, neutrality, human rights, law enforcement function, human rights function, fair justice, international standards of justice.